
CRONICILE OFICIALE MOLDOVENEȘTI DIN SECOLUL AL XVI-LEA**Monica DRAGOMIRESCU*****The official Moldovian chronicles of the sixteenth century****Abstract**

In the 16th century, three official chronicles in Slavonic language of great historiographical value were written in Moldova. In terms of time, they continue the chronicle began during the reign of Stephen the Great. Framed in the type of court chronicles, they fulfill the same role of supporting the central authority and glorifying the voivode, by whose order the work was drawn up.

Cuvinte cheie: *cronici oficiale, Moldova, slavonă, Macarie, Eftimie, Azarie.*

Keywords: *official chronicles, Moldova, Slavonic, Macarie, Eftimie, Azarie.*

În secolul al XVI-lea au fost redactate în Moldova trei cronici oficiale în limba slavonă, de mare valoare istoriografică. Din punct de vedere cronologic, acestea continuă letopisețul început pe vremea lui Ștefan cel Mare. Încadrate în tipul cronicilor de curte, ele îndeplinesc același rol de susținere a autorității centrale și de preamărire a domnului, din ordinul căruia se întocmea lucrarea.

Cea dintâi cronică este **Cronica lui Macarie**, egumen al mănăstirii Neamț în 1523 și episcop de Roman în 1531. Mare cărturar, acesta fusese discipol al mitropolitului Teoctist II (1508 - 1528), pentru învățatura și caracterul căruia are numai cuvinte de laudă în opera sa.

Macarie s-a remarcat ca un copist iscusit de texte slave, poate chiar autorul unor lucrări pierdute, fiindcă mărturisește la începutul cronicii sale: „*Ne-am apucat deci și noi care după putere și până acum ne silim cu dragoste de muncă pentru astfel de lucruri, să tragem lanțul cuvintelor până la anii... din vremea noastră*”¹ - certă aluzie la alte scrieri precedente.

Cronicarul scrie, după cum el însuși recunoaște, din porunca lui Petru Rareș, de două ori domn al Moldovei (1527 - 1538, 1541 - 1546), și a logofătului Teodor „*spre a împlini poruncile domnești, adică ale slăvitului și pentru dușmani înfricoșatul Petru, feciorul lui Ștefan Voevod cel Viteaz, și ale marelui său logofăt Kir Teodor, căci ei mi-au poruncit nemerniciei mele celui mai de pe urmă dintre ieromonahi, smeritului Macarie, a nu lăsa faptele întâmplare în vremurile și domniile trecute să rămână învăluite în mormântul uitării, ci a le preda istoriei*”².

* Muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

¹ Petre P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din sec. XV - XVI publicate de Ioan Bogdan*, Editura Academiei, București, 1959, pp. 74 - 75.

² Nicolae Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, Editura Minerva, București, 1980, p. 63.

Primind această sarcină, Macarie încropește istoria Moldovei începând cu 1504, anul morții lui Ștefan cel Mare, și finalizând în 1551, pe vremea lui Ștefan Rareș. Se cunosc trei versiuni ale acestei cronici, publicate de Ioan Bogdan. Prima se încheie cu zece ani mai devreme, în 1541, la momentul revenirii pe tron pentru a doua oară a lui Petru Rareș. Acest manuscris a fost copiat de călugărul Isaia de la Slatina, în 1561, și înglobat într-un codice păstrat în Biblioteca Academiei Teologice din Kiev. Culegerea istorică mai conținea încă două letopisețe: *Putna I* și cronica lui Eftimie, ucenicul lui Macarie. A doua versiune, cea mai completă, cuprinde forma definitivă a cronicii care merge până în 1551. Această lucrare a fost descoperită la Biblioteca Națională a Rusiei din Sankt Petersburg, într-un alt codice de la sfârșitul secolului XVI, care mai avea intercalate cronica *Putna II* și cea al lui Azarie. A treia și cea mai succintă versiune îi aparține istoricului rus E. V. Barsov și cuprinde doar partea de început a cronicii lui Macarie.

Pentru evenimentele din perioada 1504 - 1525 (până la moartea lui Petru, fiul lui Bogdan al III-lea), cărturarul a copiat, după toate probabilitățile, o variantă a vechiului letopiseț moldovenesc de la curtea lui Ștefan cel Mare. De aici înainte, începe partea personală a lui Macarie, separată de restul textului prin următoarele vorbe: „*Cele de până aci le-au adunat și cu meșteșug le-au întocmit și ni le-au lăsat nouă, copiilor lor, spre scumpă moștenire, scriitorii dinainte de noi; nu știm cine anume, se vede însă oameni iubitori de Dumnezeu*”³. Această însemnare relevă că, la un sfert de secol de la moartea lui Ștefan cel Mare, un stareț învățat din mănăstirea Neamț nu cunoștea, nici măcar din tradiția călugărilor, cine anume s-a ocupat de redactarea cronicii țării înaintea lui.

Letopisețul debutează cu o dată semnificativă în istoria Moldovei, 1504, anul în care răposează marele Ștefan și ia sfârșit domnia sa. Urmează o expunere evenimentială analitică până la începutul domniei lui Petru Rareș. Informațiile coincid cu cele din Cronica de la Bistrița și cea de la Putna, dar ele sunt prezentate mai stilizat și detaliat, cu un caracter religios accentuat. Macarie nu era satisfăcut doar cu datele sumare pe care le întâlnește în lucrarea predecesorilor, de aceea el a reluat istorisirea acestei perioade, care include domnia lui Bogdan al III-lea și cea a lui Ștefăniță cel Tânăr.

Narațiunea este intensificată cu noi știri: împăcarea în 1507 a celor două tabere inamice, moldoveni și munteni, datorită intervenției mitropolitului sârb Maxim Brancovici; expediția militară din 1509 a lui Bogdan în Polonia, avansată până sub zidurile orașului Liov; năvălirea în 1510 a polonezilor și a tătarilor în Moldova; înfrângerea și uciderea în 1514 a lui Trifăilă, un pretendent la tronul țării; începerea domniei lui Ștefan cel Tânăr în 1517 și înfruntările lui cu tătarii din 1518; decapitarea hatmanului Luca Arbore în 1523, fiind acuzat de trădare; răscoala din 1524 a boierilor împotriva domnului, înăbușită în sânge; incursiunea din 1526 a lui Ștefăniță în Țara Românească și următoarele două bătălii purtate cu muntenii; moartea subită în 1527, la Hotin, a tânărului voievod.

Domnia lui Petru Rareș are un rol central în cadrul cronicii, înfățișarea acesteia fiind realizată într-un stil retoric, cu figuri poetice, pe un ton moralizator și religios. Macarie relatează alegerea lui Petru Rareș ca domn la Hârlău (județul Iași) în 1527,

³ Nicolae Cartoian, *op. cit.*, p. 63.

pătrunderea acestuia în Transilvania în 1529 pentru a-și extinde posesiunile din această regiune, luptele cu polonezii din anii 1530 și 1531 cauzate de disputarea între cele două părți a Pocuției, campania otomană din 1538 în Moldova, condusă de sultanul Soliman Magnificul, trădarea suferită de Petru Rareș din partea boierilor temători în fața forței cu mult superioare numeric a turcilor, fuga și rătăcirea voievodului prin munți, urmată de adăpostirea în Cetatea Ciceului (feuda sa din Transilvania), plecarea acestuia în 1540 la Constantinopol spre a recăpăta sprijinul sultanului, reconcilierea finală și reluarea domniei în 1541.

Macarie conferă cronicii sale un caracter memorialistic, făcându-și și el loc în letopiseț. În 1531, „*rostogolindu-se roata bisericească de la unii la alții, ajunse în suișul ei și pe smeritul*”⁴, fiind sfințit ca episcop.

Drept recunoștință, cărturarul elogiază faptele vitejești ale lui Petru Rareș și blamează complotul boierului Mișu, „*om foarte viclean*”. Soliman, „*prea îngâmflat stăpânitor al turcilor, suflând ca vântul năpraznic de la apus*” se năpustește asupra Moldovei cu toată păgânitătea. Boierii, „*ca niște câini turbați*”, îl abandonează pe voievod, care, rămas „*mai gol decât văzduhul*”, este nevoit să scape prin fugă, „*ca luceafărul ce se ascunde sub pământ sau ca bătrânul Cronos*”. La Ciceu, unde era așteptat de familia sa, domnul își îmbrățișează copiii „*ca un vultur ce-și acopere puișorii fără pene*”. Chiar și sultanul ajunge să îl compătăimească pe voievodul care stă închis „*ca fiara în cursă*” și consimte să îl reîncăuneze⁵.

Odată ce își recapătă domnia, Petru Rareș recurge la aprige represalii împotriva trădătorilor: „*pe cei ce se răzvrătiseră, silit de împrejurări, se pune pe schingiuri și pe ferecații mai sus-numiți îi măcelărește, le belește fețele*...”⁶. Ultimii săi ani de domnie sunt abordați destul de sumar, amintind de exemplul incursiunii din 1541 în Transilvania și capturarea voievodului Ștefan Mailat. În rest, e limpede că Moldova s-a bucurat de o perioadă relativ pașnică, Petru Rareș dând dovadă de mai multă abilitate diplomatică și evitând să se mai confrunte cu doi adversari în același timp. Domolit, acesta „*își hrănește cinstitele bătrânețe cu băi și băuturi și mâncări, întocmai ca o lebădă cu penele aurite d-asupra unei clădiri*”⁷.

Mai departe, este notată moartea lui Petru Rareș, „*de boală rea, căci om era și el*”, la Suceava, și înmormântarea la mănăstirea Probota, ctitoria sa. Tronul este ocupat de către fiul lui, Iliăș, pe care cronicarul ni-l înfățișează în culorile cele mai negre: „*moale și mic la suflet, care întru nimic nu s-au arătat asemănător tatălui său ca și cum nu l-ar fi crescut ca fiu*”⁸. Se înconjurase de sfetnici turci cu care își petrecea timpul și era atras de petreceri. Treburile țării nu îl interesau, în schimb „*se lăuda că știe să prinză păsări în laț și își apleca urechile și inima la turcoace spurcate*”⁹.

Ca și cum nu ar fi fost suficient, el jefuiește țara în mod cumplit, luând toate „*averile mișcătoare și nemișcătoare ale episcopilor și ale mănăstirilor*” - Macarie

⁴ Alexandru Piru, *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 27.

⁵ *Ibidem*, pp. 27 - 28.

⁶ *Ibidem*, p. 28.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Nicolae Cartojan, *op. cit.*, p. 64.

⁹ Alexandru Piru, *op. cit.*, p. 28.

însuși este înlăturat din scaunul episcopal, în urma unor intrigi: „*Oameni pricepuți la viclesuguri țesură minciuni pline de clevetiri și le spuse doamnei Elenei și fiului ei Iliăș și am căzut cu strașnică cădere. Despoiat am fost de scaun... și cu grele ispite m-am luptat, fiind lăsat mai gol decât văzduhul*”¹⁰.

Tânărul voievod era nemilos chiar și cu boierii, cărora le aplica pedepse dintre cele mai dure: îi orbea, puneă să li se taie nasul sau îi forța să se refugieze prin țări străine. În cele din urmă, el abdică în favoarea fratelui său, Ștefan Rareș, își părăsește familia și se duce la Constantinopol. Aici, spre oroarea cărturarului, se convertește la islam, luând numele de Mehmet: „*O, dreptate, o, soare, cum ai putut suferi astfel de fărâdelegi ale celui ce au fost un batjocoritor al lui Hristos, un înșelător al creștinilor, un încătușat la minte de înșelători vicleni, un vândut diavolului și afurisitului Muhamet al turcilor, al cărui nume l-au și luat, de trei ori blestematul!*”¹¹.

Această nenorocire nu a durat, însă, prea mult, fiindcă Ștefan Rareș i-a încredințat din nou misiunea arhierască: „*întorcând puternica sa mână, pe mine surghiunitul, un mort între vii, mă chiamă și cu mâna domniei sale îmi încredințează iarăși cârja*”. Drept recunoștință, Macarie îl prezintă în letopiseț ca fiind un suflet luminat, plin de calități vitejești: „*Și iarăși străluciră razele dreptei credințe, și iarăși străluciră zorile binefacerii și toți deopotrivă laudau pe voevod și toți cu osârdie iubeau pe domnul Ștefan, căci era milostiv și iubitor de călugări și hrănitor de sâraci...*”¹².

În realitate, noul domn nu era cu nimic mai vrednic decât fratele său, din contră. Și el se întovărășise cu turcii și își câștigase pe bună dreptate disprețul celor din jur, contrar spuselor lui Macarie, care ne-a creat o imagine falsă despre acest voievod.

De aici încolo, Macarie nu își mai continuă cronică, probabil pentru că ar fi trebuit să specifice motivele pentru care Ștefan Rareș a fost ucis de către boieri la doar un an de la preluarea domniei, în 1552: autoritarismul său exacerbat și desfrânarea de care a dat dovadă.

În constituirea lucrării sale, eruditul și-a ales ca model literar istoria Imperiului Bizantin a lui Constantin Manasses, un cronograf de mare popularitate în lumea slavă. Acest călugăr scriitor redactase în versuri, în secolul XII, o cronică universală, care începea nararea evenimentelor de la crearea lumii și se încheia la sfârșitul domniei împăratului bizantin Nichifor Botaniates, în 1081. El preluase anumite motive din scrierile anterioare și le îmbogățise cu povestiri biblice și cu legende populare bizantine. Pentru a-i conferi operei sale rafinament literar, cronicarul a înfrumusețat-o cu tot felul de imagini extravagante și figuri de stil, în special metafore.

Această scriere a fost tradusă în 1345 din grecește în slavona mediobulgară, în Bulgaria, însă sub formă de proză. Prin intermediul refugiaților slavi, o copie a ajuns în mănăstirile moldovenești, impresionându-l pe Macarie într-atât, încât a decis să se inspire din ea în alcătuirea propriei sale cronici. Numeroase elemente lexicale și epitete pretențioase au fost copiate practic cuvânt cu cuvânt și atribuite întâmplărilor și personajelor din letopiseț.

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem.*

¹² Nicolae Cartoian, *op. cit.*, p. 64.

Cărturarul a compilat mai ales pasajele legate de domnia lui Petru Rareș, „patronul” său. Așa, de pildă, în descrierea confruntărilor voievodului cu polonezii, sunt împrumutate din Manasses podoabele stilistice cu care acesta ilustrează războiul troian; atributele pe care cronicarul bizantin i le acordă lui Ahile, Macarie le adaptează pentru domnul moldovean; în prezentarea fugii lui Petru Rareș prin munți, în drum spre Transilvania, sunt preluate două secvențe: una privind pornirea la vânătoare a împăratului Marcian și a însoțitorilor săi prin munții Balcani, alta referitoare la pozițiile ocupate de Iustinian lângă Constantinopol, în lupta cu Philippic, adversarul său; scăparea lui Petru Rareș din cetatea Ciceului este echivalată cu scăparea lui Vasile Macedoneanul din capcanele bulgarilor; starea de mulțumire sufletească a voievodului în cea de-a doua domnie este inspirată din viața desfășurată a împăratului Mihail al III-lea Bețivul, iar imaginea lebedei cu penele aurite care stă deasupra unei clădiri este preluată întocmai. Până și atunci când se referă la propria lui suferință, ca în momentul în care a fost înlăturat din scaunul episcopal, Macarie recurge la mijloacele stilistice ale lui Manasses: „*O, zavistie, fiară crudă, tigrul mâncător de oameni, săgeată fără de fier, suliță mai ascuțită decât toate!*”¹³. În fine, învățatul preia modelul bizantin și în denominarea anilor: „*în anul ce se capătă dacă numeri de șapte ori câte o mie și de cinci ori câte cinci de cinci ori și a opta rotație de la facerea lumii*”¹⁴ - 7058 (1550).

Astfel, majoritatea cercetătorilor au considerat că imitarea stilului autorului bizantin diminuează valoarea istorică și literară a letopisețului, întrucât Macarie a transpus pasaje întregi din opera acestuia chiar și atunci când ele nu se potriveau cu realitățile țării. „*Viața Moldovei, cu zbuciumul ei, cu boierii și domnul ei*” - afirmă Nicolae Cartoian - „*în loc să fie înfățișată în lumina adevărată, este îmbrăcată în anacronice zorzoane de stil bizantin, care, prin bombasticitatea lor, lasă impresia a ceva artificial și uneori chiar ridicol*”¹⁵.

Un alt punct slab al lucrării monahului este dat de caracterul ei de cronică oficială, total lipsită de obiectivitate. Scriind la comanda lui Petru Rareș, nu se poate referi la acest voievod decât în termeni laudativi, de multe ori exagerându-i calitățile. Totodată, se arată supus adulțor al lui Ștefan Rareș, distorsionând în mod vădit realitatea. „*Lipsa de imparțialitate, faptul că avem a face cu o cronică scrisă la comandă, silește pe istorici să fie circumspecți cu această scriere*”, avertizează slavistul P. P. Panaitescu¹⁶, care totuși recunoaște și avantajul lui Macarie de a fi bine informat despre fapte necunoscute altora, datorită legăturilor pe care ierarhul le avea la curtea domnească. Un alt exeget, Alexandru Piru, conchide succint astfel: „*Părerea că recursul la Manasses ar altera însă complet adevărul istoric al cronicii este exagerată*”¹⁷.

În pofida aluviunilor sale retorice, trebuie să admitem că letopisețul lui Macarie reprezintă o lucrare bine întocmită, cu varii secvențe originale, independente de modelul bizantin. Cronica sa reflectă o autentică operă literară și un izvor de mare însemnătate istorică, în orice caz superioară față de cât sunt înclinați să aprecieze mulți cercetători.

¹³ *Ibidem*, p. 65.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Petre P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 76.

¹⁷ Alexandru Piru, *op. cit.*, p. 28.

Cronica lui Eftimie constituie continuarea lucrării lui Macarie, în prima sa formă care mergea numai până la 1542. Ea s-a păstrat într-un singur manuscris, descoperit de Ioan Bogdan în același sbornic de la Kiev, copiat de călugărul Isaia de la Slatina. Acesta a redactat corpul de cronici al Țării Moldovei în mănăstirea Slatina, ctitoria lui Alexandru Lăpușeanu.

Identitatea acestui cronicar pe nume Eftimie nu a fost complet elucidată. Se știe că a fost discipol al lui Macarie, însă cu privire la gradul pe care l-a avut în ierarhia bisericească există diverse opinii. Unii istorici, printre care însuși Ioan Bogdan, îl identifică cu episcopul de Rădăuți dintre 1552 și 1561, ipoteză demontată de P. P. Panaitescu. Acesta aprobă mai degrabă teoria conform căreia Eftimie ar fi fost egumen la mănăstirea Căpriană, făcând legătura între acest stareț de pe timpul lui Alexandru Lăpușeanu și Macarie, episcopul de Roman¹⁸. O a treia supoziție, susținută, printre alții, de Nicolae Cartoian și Lucian Boia, îl vede pe cronicarul Eftimie în persoana egumenului mănăstirii Neamț din 1553, devenit între 1566 și 1574 episcop ortodox în Transilvania.

Scrisă în mediobulgară, cronica înglobează istoria Moldovei începând cu urcarea pe tron pentru a doua oară a lui Petru Rareș, în 1541, până la debutul zidirii mănăstirii Slatina, în 1554.

Lucrarea este contemporană cu faptele relatate. Eftimie, din câte mărturisește, a primit de la Alexandru Lăpușeanu porunca de a continua letopisețul dascălului său: „Până aici s-au scris cu osteneala preasfințitului părinte al nostru Macarie, episcopul de Roman. Iar cele ce s-au întâmplat de aici înainte, evlaviosul Io Alexandru voievod mi-au poruncit mie, ieromonahului Eftimie, celui din urmă între egumeni, a le scrie pe scurt, ca nu cumva cu trecerea vremilor să se cufunde și acestea în adâncul uitării”¹⁹. Avem, așadar, de-a face cu o altă cronică oficială, ce zugrăvește prin contrast domniile celor doi fii ai lui Petru Rareș în culorile cele mai sumbre, iar domnia lui Lăpușeanu, numai până la al doilea an, în elogieri dintre cele mai glorioase.

Cronicarul începe prin a repovesti, în același stil retoric, ultimii ani ai domniei lui Petru Rareș, mai precis cum „s-a sculat Petru Vodă asupra lui Mailat, voievodul Ardealului”. El îl ademenește pe Ștefan Mailat într-o capcană, îl pune în lanțuri „și-l trimise marelui împărat al turcilor Soliman”²⁰. Alte fapte consemnate din timpul lui Petru Rareș sunt incursiunea în Ungaria din 1542 și trimiterea fiului său, Iliăș, ca ostatic la curtea otomană din Constantinopol, în 1544. La scurt timp, voievodul își dă ultima suflare, iar succesorul lui, Iliăș, preia conducerea.

Din reconstituirea domniilor excentrice ale fraților Rareș, se conturează cele mai înfocate pagini ale cronicii. Autorul meditează îndelung asupra noului domn, pe care îl numește „Iliăș Mahomet”, cu scopul de a-i evidenția nelegiuirea. Viața acestuia este profilată cu detalii inedite: în 1541, este trimis de către tatăl său la Constantinopol, unde înfiripează o prietenie atât de strânsă cu niște tineri turci, încât îi aduce cu sine la întoarcerea în Moldova; sunt pomenite conversațiile religioase pe care Iliăș le purta cu

¹⁸ Petre P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 106.

¹⁹ Alexandru Piru, *op. cit.*, p. 29.

²⁰ Ioan Bogdan, *Vechile cronice moldovenesci până la Urechia*, Editura Lito-Tipografia Carol Göbl, București, 1891, p. 214.

„*afurisiții*” de turci, în special cu amicul lui, Hadăr, „*stricat la năravuri*”²¹, „*cel mai viclean și mai răutăcios prin diavoleasca lui învățătură și vrăjitorie*”²²; aducerea unui adevărat harem de turcoalice din Constantinopol și ostilitatea lui față de cler: „*ura pe preoți și pe diaconi, pe călugări îi numea vrăjmași și diavoli, el care cu adevărat și de la început a fost fiul și moștenitorul diavolului celui de oameni ucigător*”; mai mult decât atât, „*fiul Satanei*” supunea deopotrivă boierimea și clerul la plata unei dări, inclusiv pe mitropolit; de când s-a lepădat de cultul ortodox, „*inima i s-a înăsprit ca arama*” și „*început-au nerușinatul a nu mânca carne de porc și a nu bea vin*”²³; mânca de frupt în timpul postului, iar îndeletnicirea lui favorită era jocul cu păsările.

În continuare, este relatat felul în care „*lupul în piele de oaie*” păcălește norodul, chemând sfatul boieresc în grădina de la Huși pentru a-l înștiința că se duce la Poartă ca să insiste asupra micșorării tributului. Ba chiar îndrăznește să jure cu mâna pe cruce înaintea poporului că nu va abandona credința creștină și că zvonurile privind planul lui de convertire la islam sunt false. În aceeași noapte, însă, el aruncă acea cruce într-o latrină și, încărcat de haraci și de comori, „*de vase de aur și de argint, rămase de la domnia cei bătrâni ai Moldovei*”²⁴ și însoțit de boieri și de ostași, părăsește țara. Odată ajuns la Constantinopol, își încalcă vorba și se turcește, nemaîntorcându-se în Moldova.

Domnia lui Ștefan Rareș, inițiată în 1551, se contura ca fiind promițătoare: „*La început se arăta a fi bun și iubitor de Dumnezeu și împlânzea pe toți și se îngrijea de biserică...*”. Spre dezamăgirea cronicarului, aceasta ia degrabă același curs nefast, căci domnul „*începu a călca pe urmele fratelui său*”. Eftimie, spre deosebire de îndrumătorul său, Macarie, nu are niciun motiv să îl menajeze pe Ștefan Rareș. El îl califică drept „*turbat de nebun, ucigaș fără de lege și sugător de sânge*”²⁵. Îi semăna leit fratelui său, de vreme ce avea dascăli musulmani și harem turcesc. Era „*plin de mânia femeiască și bărbătească*” și ducea o viață atât de desfrănată încât era ocolit „*ca un șarpe îngrozitor*”.

Ca atare, cronicarul consideră că moartea care i-a fost hărăzită la doar un an de la preluarea domniei i se cuvenea: un grup de boieri a conspirat împotriva lui și, cu sprijinul generalului imperial al Transilvaniei, generalul Castaldo, l-au ucis în tabăra de la Țuțora (județul Iași). De aici înainte, Eftimie renunță la tonul echilibrat al narațiunii, pentru a se dedica elogierii noului domn, Alexandru Lăpușneanu „*cel viteaz și nou*” și „*de Dumnezeu alesul*”²⁶. Reîntâlnim, astfel, mijloacele retoricii bizantine, deprinse de la Macarie.

Se povestește cum Lăpușneanu, ajutat de către polonezi, îl înlătură pe contracandidatul său la domnie, „*ticălosul*” de Ioan Joldea, și este înscăunat cu mare cinste. El este pacificatorul care deschide temnițele pentru a-i elibera pe cei închiși și care îi cruță pe cei izgoniți din țară: „*Deci veneau din toate părțile și din toate locurile oamenii, ca să se îndulcească de vederea feței lui, de bunătatea, de blândețea și de frumusețea lui, și se uitau la chipul voevodului ca la chipul lui Hristos, căci li se părea*

²¹ Nicolae Cartoian, *op. cit.*, p. 66.

²² Alexandru Piru, *op. cit.*, p. 29.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Nicolae Cartoian, *op. cit.*, p. 66.

²⁵ Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 218.

²⁶ *Ibidem*, p. 220.

a fi în vis, iar nu aievea... în toată lumea se lăși vestea înaripată despre evlavia, osârdua și iubirea lui de Dumnezeu și de sfințele biserici"²⁷.

Autorul vorbește în continuare despre noblețea voievodului, „*de bunătatea năravului și de înțelepciunea lui*”, copleșindu-l cu laude care mai de care mai măgulitoare: „*Cu adevărat creștinul Alexandru voevod vorbea cu dulceață și cu înduioșare tuturor, avea cumpătare cuviincioasă în vorbă și blândețe și liniște și bună rânduială, și toți câți se uitau la dânsul înălțau laudă mulțumitoare Dumnezeului atotțiitor, fiindcă era bun și milostiv cu toți oamenii*”²⁸.

Regăsim în aceste pasaje acea notă panegirică, pe care monahul cronicar era obișnuit să o întâlnească în lecturarea vieților de sfinți, căci, în viziunea naivă a acestuia, figura lui Lăpușneanu era cât se poate de aproape de cea a unui sfânt.

Eftimie insistă mai mult asupra portretului voievodului, în loc să se concentreze asupra faptelor sale din timpul domniei. Aflăm doar câteva știri istorice referitoare la acesta, cum ar fi expediția militară pe care o trimite în Țara Românească, sub conducerea vornicului Nădăbaicu, pentru a-l înlocui pe Mircea Ciobanul cu Pătrașcu cel Bun.

Letopisețul se încheie cu o povestire sentimentală în legătură cu alegerea locului unde urma să fie construită mănăstirea Slatina. Superstițiosul cronicar relatează cum „*vrăjmașul neamului omenesc*”, diavolul, a încercat să împiedice înălțarea lăcașului. El i-a întins o cursă „*iubitorului de Dumnezeu domn*” pentru a-l întoarce din gândul cel bun: pe când călărea între satele Corlătești și Todirești, traversând râul Moldovei, calul i s-a împiedicat și a căzut în apă. Însă Lăpușneanu a înțeles încercarea la care fusese supus și „*cu privire veselă în ochi și cu inimă slobodă merse mai departe și ajunsese la locul hotărât și de Dumnezeu ales pentru a zidi mănăstirea*”²⁹. În fine, cu expunerea zidirii mănăstirii Slatina și a înzestrării ei cu sate și metoace³⁰, cronicarul își sfârșește lucrarea.

În alcătuirea operei, Eftimie a utilizat și el izvoare scrise, la fel ca predecesorul său, în pofida faptului că era contemporan cu faptele descrise. Analele din care se inspirase Macarie și pe care le împodobise cu figuri de stil au fost demne de luat în seamă și pentru epoca narată de Eftimie.

Cărturarul a cunoscut și el cronica universală a lui Constantin Manasses, însă a fost mult mai puțin influențat de stilul său retoric. El nu abuzează de citatele acestuia și nici nu copiază pasaje întregi pentru a caracteriza evenimentele și personajele din letopisețul lui. Limbajul îi este ceva mai simplu, deși apelează adesea la cuvinte meșteșugite, cu tendințe vădit moralizatoare.

Modelul literar al lui Eftimie nu este atât Manasses, din care împrumută câteva cuvinte compuse slave, cât mai ales dascălul său, Macarie. De aceea, opera lui este scrisă într-un grai mai clar, mai accesibil, în ciuda înclinației sale evidente spre retorism. „*Stilul lui este mai natural și mai lămurit, conține cu mult mai puține attribute retorice, mai puține comparații, mai puține reflexiuni morale etc. decât al lui Macarie*”, concluzionează slavistul Ioan Bogdan.

²⁷ Nicolae Cartoian, *op. cit.*, p. 66.

²⁸ Alexandru Piru, *op. cit.*, p. 29.

²⁹ *Ibidem*, p. 29.

³⁰ Mănăstire mică, subordonată administrativ unei mănăstiri mai mari.

Defectele care afectează veridicitatea cronicii rămân aceleași: caracterul oficial de gloriificare a patronului și înfloriturile retorice care încetează receptarea corectă a datelor. Exagerarea în rău a tuturor acțiunilor lui Iliăș și Ștefan Rareș, prezența drept niște adevărați demoni ieșiți din infern, precum și atitudinea lingușitoare față de Alexandru Lăpușeanu fac din această lucrare mai degrabă un panegiric decât o scriere istorică³¹.

În plus, zugrăvirea cu atât de multă insistență a portretelor voievozilor, lăsând pe planul secund evenimentele istorice, ne arată că opera înclină mai curând către un portret literar. S-ar părea că pe autor nu l-au preocupat atât informațiile istorice, cât sublinierea metehnelor fiilor lui Petru Rareș, în antiteză cu virtuțile exacerbate ale lui Lăpușeanu.

Lăsând la o parte simpatiile și antipatiile monahului, este de apreciat faptul că datele oferite de acesta sunt autentice, datorându-se unui contemporan care a trăit efectiv știrile istorisite și constituind un izvor prețios, pe alocuri chiar unic³².

Situația sa de cronicar oficial i-a conferit posibilitatea de a ști unele vești necunoscute altora și care nu se regăsesc în nicio altă operă. În consecință, cronica lui Eftimie, bogată în informații inedite, continuă să fie exponențială pentru o epocă în care confruntarea dintre voievod și facțiunile boierești se intensifică în Țara Moldovei, concomitent cu sporirea dominației turcești.

Cronica lui Azarie duce mai departe firul cronicii lui Macarie, în forma ei completă care mergea până la 1551. Ea a ajuns până în zilele noastre într-un singur manuscris datând din secolele XVI - XVII, descoperit de Ioan Bogdan în Biblioteca Națională din Sankt Petersburg. Codicele, de 328 foi, mai cuprindea o serie de texte religioase, o cronică universală, urmate de letopisețele moldovenești Putna II și cele ale lui Macarie și Azarie.

Date privitoare la viața cronicarului Azarie nu se cunosc. Știm doar ceea ce mărturisește el însuși în lucrarea sa, anume că a fost cel mai tânăr ucenic al lui Macarie, față de care manifestă o mare admirație: „*Vai, ce mare și luminos luceafăr au apus!*”³³, exclamase la moartea acestuia, în 1558. A fost și el călugăr la o mănăstire din Moldova, posibil la cea întemeiată de către familia logofătului Ieremia Golia în orașul Iași. A avut însărcinarea din partea domnului moldovean Petru Șchiopul, mijlocirea dregătorului Golia și binecuvântarea mitropolitului Anastasie pentru a redacta o cronică a țării, care să ducă înlănțuirea evenimentelor până în vremea lor.

Azarie a procedat după sistemul întrebuițat de primii cronicari, continuând opera predecesorilor săi, fără a încerca să prelucreze cele scrise anterior. El începe șirul anilor de la descălecat, copiind vechiul letopiseț, la care adaugă apoi cronica lui Macarie până la 1551. Partea lui proprie acoperă intervalul 1551-1574, de la domnia lui Ștefan Rareș până la urcarea pe tron a lui Petru Șchiopul. Această ultimă perioadă o încropește singur, inserând evenimentele pe care cunoștea personal.

Cronica lui Eftimie pare să îi fi rămas necunoscută, căci povestește diferit întâmplările relatate de acesta și cuvântează astfel în introducere: „*Până aci au mers*

³¹ Petre P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 108.

³² Gheorghe Mihăilă, *Istoriografia română veche (sec. al XV-lea - începutul sec. al XVII-lea) în raport cu istoriografia bizantină și slavă*, în revista „Romanoslavica”, nr. 15, București, 1967, p. 192.

³³ Alexandru Piru, *op. cit.*, p. 30.

*alcătuirile ritoricești ale părintelui Macarie. Să încep dar și eu, fostul și nemernicul lui ucenic Azarie*³⁴.

Tot în introducere, cronicarul mai mărturisește: „Călcând dar pe urmele lui, mă voiu sili și eu, umilitul său fiu, a merge mai departe și a împlini porunca domnească, adecă a lui Petru al doilea, cucernicul domn, dată mie cu învoirea și cu binecuvântarea preaoșfințitului mitropolit chir Anastasie și cu mijlocirea marelui logofăt Ioan Golăi. Cer dar iertare, dacă din pricina vremii îndelungate ce au trecut, voiu uita câte ceva și nu voiu pomeni unele lucruri, întâmplate în cursul anilor”³⁵.

El începe letopisețul de la domniile celor doi fii ai lui Petru Rareș, pe care le repovestește în alt spirit și cu alte detalii față de Eftimie. Memoria lui Ștefan Rareș este reabilitată, cronicarul arătându-se indulgent cu acesta. În viziunea sa, tânărul domnea „în chip binecinstitor”, iar boierii care au complotat împotriva lui „s-au ridicat în chip tâlhăresc asupra voievodului”. Uciderea domnului este întruchipată cu groază: „...a fost tăiat în chip vrednic de milă, sub cort, vai ca pe un miel... Altceva n-a spus nimic, decât aceste cuvinte: «o, săracă dreptate, pe tine te plâng și de tine suspin, căci tu ai pierit și ai murit înainte de mine». Și zăcea pe pământ acoperit de sânge”³⁶.

Urmează relatarea momentului urcării pe tron a lui Alexandru Lăpușeanu, în 1552. Acest domn este prezentat într-o lumină favorabilă, ca și la Eftimie, neavând nimic din însușirile feroase cu care ne este cunoscută personalitatea lui din alte izvoare istorice. Se consemnează că, după preluarea conducerii, domnul a fost „foarte întristat” de foametea care domina în Moldova și de faptul că nu îi putea ajuta pe supuși, vistieria țării fiind goală. Ar fi dorit să poată împărți norodului o cantitate suficientă de cereale, cât să nu mai sufere de foame. „Om voinic și frumos la față, cucernic și blând cu toții”, el avea grijă de săraci și își învăța copiii carte. Se notează, de asemenea, căsătoria acestuia cu domnița Ruxandra, fiica lui Petru Rareș. Domn pașnic și evlavios, el a încheiat pace cu vecinii și a construit o mare mănăstire, Slatina, cu „o biserică așa de împodobită cu frumuseți, încât dacă Dumnezeu însuși ar vrea să trăiască într-o zidire făcută de mâini omenești în aceasta ar trăi”³⁷.

Scriitorul ne dă știri și despre moartea dascălului său, Macarie, după care semnaleză cum epoca de liniște a lui Lăpușeanu a fost întreruptă de sosirea „tiranului” Despot, „al doilea Baltazar”. Ca exponent al opiniei boierilor și în special a călugărilor, Azarie aruncă teribile blesteme asupra acestui domn, care „asupra pe oameni cu dări grele și de săraci n-avea milă”³⁸.

Despot Vodă era detestat, potrivit cronicarului, deoarece „ținea pe lângă sine sfetnici de altă lege, luterani urâți de Dumnezeu, a căror învățătură o împărtășea și dânsul”³⁹. În plus, el ar fi încercat să introducă în Moldova, la școala din Cotnari, socinianismul - o doctrină protestantă care nega divinitatea lui Hristos și Sfânta Treime.

³⁴ Nicolae Cartoian, *op. cit.*, p. 67.

³⁵ Ioan Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1909, p. 202.

³⁶ *Ibidem*, p. 204.

³⁷ *Ibidem*, p. 206.

³⁸ Alexandru Piru, *op. cit.*, p. 30.

³⁹ Nicolae Cartoian, *op. cit.*, p. 67.

Asediat în cetatea Sucevei de către hatmanul Ștefan Tomșa, Despot a fost prins fiindcă omorâse un artilerist ungar pe nedrept și „*călcat și turtit de popor*”⁴⁰.

Tomșa este catalogat drept un om „*frumos la înfățișare, viteaz, cu mâini puternice și piept vârtos*”, apariția lui fiind salutăată cu bucurie. Totuși, simpatia autorului pentru boier părăște în fața lui Alexandru Lăpușneanu, care se întoarce la putere „*ca un vultur scăpat din laț*”. Redobândind recunoașterea domniei de la otomani, „*iarăși străluciră razele binefăcătoare ale pravoslaviei, căci voievodul a stins tăciunile ce răspânda fumul credinței cele rele și a ascuns iarna întunecată a necuraților luterani, făcând să înflorească primăvara, adică bunăstarea bisericilor*”⁴¹.

Azarie trece cu vederea măcelul celor 47 de boieri și îl ilustrează pe Lăpușneanu ca pe un domn deosebit de pios. Spre sfârșitul vieții, „*în locul porfîrei țesute în aur s-au îmbrăcat în haina de lână a călugăriei și în locul cununii de mărgăritare și de pietre scumpe au primit tonsura părului și au îmbrățișat viața monahală și și-au schimbat după cinul îngeresc numele în Pahomie*”⁴². Se dau, mai apoi, detalii cu privire la boala și moartea mult-iubitului voievod.

Portretul lui Bogdan, fiul și urmașul lui Lăpușneanu, este zugrăvit în culori nuanțate. Mai întâi, îi sunt recunoscute virtuțile: „*Era un tânăr bine făcut și nu-i dăduse încă musteața, (...) era cu suflet drept, învățat în cărți și nehrănind rele într-însul, ci milostiv și blând, întru toate era următor în obiceiuri învățăturilor tatălui său, arătând și vitejie, căci era cu inima vitează, învățat în a învărti lancea și a întinde arcu în coarde, aruncând săgeata*”. Însă, înconjurându-se de oameni dubioși, „*și-a plecat urechea la sfaturile lor, ca în vechime Roboam, fiul lui Solomon*”. Cu flăcăii de vârstă lui „*pierdea vremea în jocuri și în alergări de cai și împărțea mulțime de averi tovarășilor săi de joc și făcătorilor de glume, dăruind haine țesute în aur și blănile cele mai moi*”⁴³.

Despre succesorul lui Bogdan Lăpușneanu, Ioan Vodă cel Cumplit, Azarie nu are decât cuvinte injurioase, acuzându-l în principal de faptul că a diminuat averea mânăstirilor și episcopilor. Era un adevărat „*rob al aurului*” și „*ucigaș din fire și sângele i se părea mai dulce decât mustul*”. Jupuia pielea de pe boieri ca de pe niște berbeci, „*pe alții îi dezghina în patru, iar pe alții îi îngropa de vii*”. Mai mult decât atât, temnițele „*gemeau de călugări legați în fiare*”. Asemuit unui „*corb mai negru ca negreața*”, domnul blasfema icoanele și „*în postul cel mare și-a luat soție*”. Cronicarul condamnă aurul ca fiind cauza tuturor barbariilor petrecute: „*O, aur, tirane, rădăcină a tuturor relelor, țesătură a vicleniei, lepădat de Dumnezeu și prieten al diavolului, făcător de nenorociri, omorător de prieteni și vânzător de neam, băutor de sânge, cum le învărtești și le sucești tu pe toate, cum lucești pe dinafară și pătrunzi în fundul inimii, fără să te sature vreodată*”⁴⁴.

În opinia scriitorului, Ioan Vodă ar fi trebuit să îl asculte pe logofătul Golia și să evite luptele cu „*oastea turcească cea îngâmfată*”, însă a-l sfătui pe voievod era la fel de zadarnic ca „*a fine discurs unui mort*” ori a „*cânta cântece de laudă unui surd*”.

⁴⁰ Alexandru Piru, *op. cit.*, p. 30.

⁴¹ Nicolae Cartoian, *op. cit.*, p. 67.

⁴² Alexandru Piru, *op. cit.*, p. 30.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 31.

Lucrurile nu se schimbă decât odată cu răsturnarea și uciderea domnului de către turci și cu urcarea pe tron a lui Petru Șchiopul, a cărui personalitate este idealizată. În el se pun cele mai înălțătoare speranțe: „*Bărbat de neam bun, evlavios, frumos, cu suflet luminat, milostiv din fire, darnic (...) Mănăstirile și călugării s-au adăpat din undele răcoroase ale binefacerilor lui, cântările dumnezeiești au răsunat iarăși în bisericile împodobite cu flori, viața tuturor a început să curgă lin și toți petreceau în liniște și neturburați*”⁴⁵.

Azarie trebuie să își fi scris opera undeva între anii 1574 și 1575, din moment ce nu cunoaște nicio faptă din timpul domniei lui Petru Șchiopul, în afară de împrejurările preluării conducerii, în 1574. Acesta este ultimul eveniment notat, cronicarul exprimându-și dorința ca voievodul să aibă parte de o „*viață îndelungată și pace adâncă*”⁴⁶.

În ceea ce privește izvoarele scrise întrebuițate, Ioan Bogdan susține, în urma unei critici interne a letopisețului, că autorul nu a recurs la nicio sursă, ci a alcătuit-o „*după amintirile sale personale și din auzite*”. P. P. Panaitescu este și el de acord că acesta s-a întemeiat exclusiv pe memorie în elaborarea lucrării. El explică diversele date eronate întâlnite în cronică prin faptul că monahul nu avea la îndemână texte contemporane. De pildă, plasează răzvrătirea boierilor împotriva lui Despot Vodă în 1565, în loc de 1563, și revenirea la domnie a lui Lăpușneanu în 1565, în loc de 1564⁴⁷.

Ca model literar, Azarie s-a inspirat din opera lui Macarie, „*părintele dătător de vorbe bogate și izvorul de vorbire aleasă*”. Este incontestabil că poartă o profundă admirație pentru „*alcătuirile retoricești*” și pentru „*cuvintele frumoase și meșteșugite*” ale mentorului său. Ca atare, se străduiește să-i imite arta retorică, împrumutând numeroase expresii și întorsături de frază. Precum Macarie, cronicarul de față reproduce o multitudine de elemente dramatice și epitete stilistice din cronică bizantină a lui Manasses, atribuindu-le situațiilor și figurilor istorice moldovenești pe care le creiona. În acest sens, pot fi enumerate diverse exemple: cuvintele pe care le pune pe seama lui Ștefan Rareș, când este răpus la Țuțora, însângerat sub pumnalele boierilor, sunt preluate din episodul războiului troian, când Palamede rostește acele vorbe în timp ce este asasinat cu pietre din pricina complotului urzit de Ulise; pasajul în care se precizează că Ioan Vodă cel Cumplit i-a lipsit până și pe ostași de soldele lor este copiat întru totul din portretul unui împărat bizantin; apostrofa referitoare la puterea exercitată de aur asupra oamenilor este și ea împrumutată; chiar și descrierea armatei Moldovei, cu arcași, purtători de scuturi, purtători de zale, lăncieri și sulițași este în realitate întruchiparea armatei bizantine și deci nu avem nicio certitudine că oastea moldovenească arăta într-adevăr cum este schițată aici.

Cercetătorii sunt convingși, ca și în cazul cronicii lui Macarie, că acest aspect diminuează simțitor valoarea istorică a operei. Dar și faptul că avem de-a face cu un letopiseț oficial de comandă trebuie luat în considerare, dacă este să apreciem în mod just însemnătatea acestei scrieri. Petru Șchiopul, cel care poruncise înfăptuirea lucrării, este ilustrat ca liderul ideal care se conduce după legile divine și ca un mare patriot. În

⁴⁵ Nicolae Cartoian, *op. cit.*, p. 67.

⁴⁶ Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 214.

⁴⁷ Petre P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 127.

contrast cu acesta, îl vedem profilat pe viteazul domn Ioan Vodă cel Cumplit, care deși luptă cu mare asiduitate pentru menținerea independenței Moldovei, este plăsmuit ca o bestie însetată de sânge și de avere.

Nu în ultimul rând, aspirația cronicarului de a se remarca prin stilul său îl determină să treacă cu vederea unele evenimente istorice semnificative. El nu pomenește nimic despre sprijinul acordat de cazaci lui Ioan Vodă, omite pe deplin scurta domnie a lui Ioan Joldea și disputa sa cu Lăpușneanu, neglijează incendierea cetăților Moldovei de către Lăpușneanu și pierderea cetății Ciceu în favoarea ungarilor, dar ignoră și încercările inutile ale lui Bogdan Lăpușneanu de a-și recupera tronul ocupat de Ioan Vodă pe când acesta se afla în Polonia⁴⁸.

Totuși, cronica este bogată în date social-politice veritabile, uneori chiar unice, și în povestiri epice și dramatice, motiv pentru care merită să își păstreze atât valoarea istorică, cât și cea literară. Lucrarea lui Azarie i-a servit lui Grigore Ureche în elaborarea propriei sale opere, probabil prin intermediul letopisețului anonim moldovenesc, ținând cont că există mai multe fragmente identice din punct de vedere stilistic. Întrucât cronica lui Ureche, considerată mult mai evoluată decât cele ale lui Macarie, Eftimie și Azarie, a repovestit o mare parte dintre aceste fapte, cele trei cronici slavonești nu au mai avut nicio influență asupra istoriografiei ulterioare.

Pe parcursul secolului XVI, se observă o interesantă evoluție politică în lucrările cronicarilor. Cu toții scriu la comanda voievodului, însă către anul 1600 domnia nu mai avea aceeași semnificație ca la 1500. Forța centralizatoare se debilitase, marea boierime guvernând tot mai mult după bunul ei plac. Petru Rareș se silise să îi calce pe urme tatălui său (și reușise pentru o vreme), dar Petru Șchiopul deja nu mai era decât un exponent al voinței boierilor. Această transformare se reflectă și în cronici: ideologia statului domnesc, întâlnită în letopisețul lui Macarie, este înlocuită de o viziune mai apropiată de înclinația de supremație a boierimii, așa cum se poate constata din paginile scrise de Azarie⁴⁹.

Cronicile oficiale slavonești pot fi încadrate în literatura istorică, fiindcă deși sunt redactate din porunca domnilor, scriitorii se străduiesc să scrie după anumite norme retorice. Modelul preferat de aceștia, așa cum s-a văzut, este cronograful bizantin al lui Manasses, încărcat de înflorituri stilistice rafinate. Cărturarul Macarie întemeiază în Moldova o adevărată școală literară românească, de altfel prima de acest gen. Ucenicii lui, Eftimie și Azarie, duc mai departe tiparul construit de el, proslăvind pe voievozii din ordinul cărora își alcătuiesc opera. Cei doi sunt însă favorabili domnilor ridicați de boieri contra vechii dinastii a succesorilor lui Petru Rareș, drept dovadă a apartenenței acestora la politica noii boierimi, de acomodare cu otomanii și de patronare a domniei⁵⁰.

Literatura originală scrisă în limba română se lasă așteptată și în acest secol, așa încât nu putem vorbi de o reflectare a vieții sociale în scrierile secolului XVI. Se poate însă remarca viața socială din lucrările scrise în alte limbi, îndeosebi în slavona mediobulgară. Astfel, pe lângă ideile înapoiate, tipic feudale, se strecoară și concepții

⁴⁸ *Ibidem*, p. 128.

⁴⁹ Lucian Boia, *Evoluția istoriografiei române*, Editura Universității București, București, 1976, p. 17.

⁵⁰ Petre P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, Editura Academiei, București, 1965, p. 24.

avansate, de răscoală împotriva tiraniei, aspirații de eliberare socială și națională, eforturile poporului de a înlătura exploatarea internă și asupra turcească⁵¹.

Din nefericire, cronicile redactate după moartea lui Ștefan cel Mare sunt lipsite de acuratețe și de obiectivitate, însușiri fundamentale oricărei opere istorice. Dacă este să le comparăm cu cronicile slavo-române din secolele XV - XVI, vedem că nu mai avem redată în mod precis anul, luna, ziua din săptămână și cu atât mai puțin momentul din zi în care se desfășoară evenimentele, dimpotrivă. În scrierile oficiale de curte, cronologia contează mai puțin: „*în aceeași vreme*”, „*nu mult după aceea*”, faptele fiind sufocate de tot felul de podoabe stilistice. Acest aspect, este, într-o anumită măsură, de înțeles, dacă ținem seama că autorii erau niște călugări izolați de curtea domnească - unde se făurea istoria țării - care trăiau într-o ambianță de misticism. Ei nu aveau vocația și nici capacitatea de a scrie istoria în lumina ei adevărată. Realitățile istorice sunt, în mod inevitabil, alterate de mentalitatea lor tipic monahală.

Așa se face că, de pildă, prăvălirea lui Alexandru Lăpușneanu de pe cal, în timp ce se îndrepta spre mănăstirea Slatina, este privită ca fiind un semn supranatural, și anume o capcană urzită de necuratul. Pentru cronicar, acesta pare a fi un eveniment mai relevant decât o confruntare cu inamicii pentru protejarea Moldovei. Monahii cărturari nu erau capabili să înțeleagă tumultul contemporanilor lor, poate fiindcă erau obișnuiți să perceapă viața pământească doar ca pe un scurt popas către viața veșnică. Între zidurile mănăstirii în care își concepeau lucrarea, evenimentele care pătrundeau erau observate de la distanță, întrucât călugării nu participaseră la ele, nu văzuseră cu ochii lor înfăptuirea istoriei, deci nu puteau sesiza chestiunile în adevărata lor amploare. Prin urmare, nu trebuie să ne lăsăm surprinși de faptul că, în scrierile lor, întâlnim mai degrabă grija pentru forma și stilul literar decât pentru realitatea istorică⁵². În loc să relateze știrile clar și limpede, ei dădeau întâietate ornamentelor stilistice, motiv pentru care opera lor ține mai mult de literatura istorică, decât de istoriografia propriu-zisă.

Formați în spirit duhovnicesc și familiarizați cu apocrifele biblice și legende hagiografice, în care protagonistul este învăluit într-un nimb de miraculos și misticism, monahii cronicari tind să vadă în voievod un etalon de virtuți creștinești, fără să cunoască în profunzime cele ce se petrec în realitate la curtea domnească. Astfel, cronicile lor au un caracter panegiric, dedicate preamării conducătorului - indiferent dacă acesta merita sau nu elogiile conferite.

Trebuie menționat și faptul că aceste expuneri erau întocmite într-o limbă străină, slavona, care era inaccesibilă marilor mase, iar din această cauză ele nu pot fi considerate un instrument al trezirii conștiinței naționale⁵³.

În pofida tuturor acestor deficiențe, nu putem nega că letopisețele oficiale de curte din secolul XVI cuprind informații valoroase din istoria Țării Moldovei în perioada 1504 - 1574. Ele au servit drept temelie, izvor de inspirație și totodată drept model pentru istoriografia românească din secolul XVII și au constituit o etapă semnificativă în dezvoltarea acesteia.

⁵¹ Alexandru Piru, *op. cit.*, p. 25.

⁵² Nicolae Cartoian, *op. cit.*, p. 68.

⁵³ *Ibidem*, p. 69.

Bibliografie:

- BOGDAN, Ioan, *Vechile cronicе moldovenesci până la Urechia*, Editura Lito-Tipografia Carol Göbl, București, 1891.
- Idem, *Letopisețul lui Azarie*, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1909.
- BOIA, Lucian, *Evoluția istoriografiei române*, Editura Universității din București, București, 1976.
- CARTOJAN, Nicolae, *Istoria literaturii române vechi*, Editura Minerva, București, 1980.
- MIHĂILĂ, Gheorghe, *Istoriografia română veche (sec. al XV-lea - începutul sec. al XVII-lea) în raport cu istoriografia bizantină și slavă*, în revista „Romanoslavica”, nr. 15, București, 1967.
- PANAITESCU, Petre P., *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ioan Bogdan*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1959.
- Idem, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1965.
- PIRU, Alexandru, *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977.